

Kayıt Dışı Ekonomi-Vergi Denetimi-İdari Yapı (8)

Maliye ve Sigorta Yorumları 01 Haziran 2006

1. GİRİŞ

Ülkemizdeki kayıt dışı ekonominin önlenmesinde, öncelikli olarak gelir idaresi teşkilâtında yapısal değişiklikler yapılması gerektiği açıktır. Kaldı ki Maliye Bakanlığınca 2005 yılı ve takip eden dönemlerde yapısal değişikliklere hız verildiği anlaşılmaktadır.

Kayıt dışı ekonomiyi önlemede diğer bir husus ta, bağımsız denetim ayağının sağlam hukuki kurallara dayandırılmış olmasıdır.

Ülkemizde, 3568 sayılı “Serbest Muhasebecilik Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanununa” göre yetki almış Yeminli Mali Müşavirler, Vergi Usul Kanunu 141. maddesini müteakip ek madde hükmü gereğince bağımsız denetim yapmaktadırlar.

Bağımsız denetim işlevini sürdüren Yeminli Mali Müşavirlik müessesesinin bu gündünden daha disiplinli bir hukuki zemine ihtiyacı olduğu da açıktır. Söz konusu hukuki zemin hazırlığında, mevcut Noterlerin çalışma ve denetimine ilişkin usul ve esasların örnek alınması gerekmektedir.

2. BAĞIMSIZ DIŞ DENETLEME VE YEMİNLİ MALİ MÜŞAVİRLİK

Bağımsız Denetimin Konusu

İşletmelerin sürdürdükleri faaliyetlerin ve işlemlerin sağlıklı ve güvenilir bir şekilde işleyişini sağlamak, faaliyet sonuçlarını ilgili mevzuat çerçevesinde denetlemeye ve değerlendirmeye tabi tutarak gerçek durumu ilgililerin ve resmi mercilerin istifadesine tarafsız bir şekilde sunmak ve yüksek mesleki standartları gerçekleştirmek üzere Türkiye’ de Yeminli Mali Müşavirlik mesleği 01.01.1990 tarihinden itibaren ihdas edilmiştir.

Yeminli Mali Müşavirlerce sürdürülen denetim, bağımsız dış denetim olup, konusu;

- Muhasebe sistemlerini kurmak, geliştirmek, işletmecilik, muhasebe, finans, mali mevzuat ve bunların uygulamaları ile ilgili işlerini düzenlemek veya bu konularda müşavirlik yapmak,

- İşletmelerde gerekli mali, inceleme, denetim ve tahliller yapmak, mali tablo ve beyannamelerle ilgili konularda yazılı görüş vermek, rapor ve benzerlerini düzenlemek, tahkim, bilirkişilik ve benzeri işleri yapmaktır.

Buna göre, Yeminli Mali Müşavirler, gerçek ve tüzel kişilerin veya bunların teşebbüs ve işletmelerinin mali tablolarının ve beyannamelerinin mevzuat hükümleri, muhasebe prensipleri ile muhasebe standartlarına uygunluğunu ve hesapların denetim standartlarına göre incelediğini tasdik ederler.

Bağımsız Denetçi Yeminli Mali Müşavirlerin Yetkileri

Yeminli Mali Müşavirler;

- Tasdik konuları ile ilgili bütün defter, kayıt ve belgeleri gizli olsalar dahi incelemek,

- Tasdik işlemini ilgilendiren tüm bilgi ve belgeleri yöneticilerden, iç denetçilerden ve diğer ilgililerden istemek,

• Şirketlerin yönetim ve genel kurul toplantılarına katılmak ve bu toplantılarda istenildiği takdirde tasdik faaliyetini ve sonuçlarını ilgilendiren konularda açıklamalarda bulunmak,

Yetkilerini haizdirler.

Kamu idare ve müesseseleri de, Yeminli Mali Müşavirlerin tasdik konusu ile sınırlı olmak üzere isteyeceği bilgileri vermekle yükümlüdürler.

Ayrıca, Yeminli Mali Müşavirler, tarhiyat öncesi ve tarhiyat sonrası uzlaşmalarla ilgili vergi idarelerinde, vergi davaları ile ilgili idari mahkemelerde, mükellefle ya da vergi sorumlusu ile beraber hazır bulunabilir, açıklamalar yapabilir.¹

Yeminli Mali Müşavirlerin Sorumlulukları Ve Cezai Müeyyideler

Yeminli Mali Müşavirler, yaptıkları tasdik doğruluğundan sorumludurlar. Yaptıkları tasdik doğru olmaması durumunda, tasdik kapsamı ile sınırlı olmak üzere, ziyaa uğratılan vergilerden ve kesilecek cezalardan mükellefle birlikte müştereken ve müteselsilen sorumlu olurlar.²

Yeminli Mali Müşavirlere mali sorumluluk dışında, kamu hizmetlerinin gereği gibi yürütülmesini sağlamak amacıyla kanunların, tüzüklerin ve yönetmeliklerin emrettiği ödevleri yapmayan, yasakladığı işleri yapan Devlet Memurlarına verilmesi gereken disiplin cezalarına ilişkin hükümlere paralel olarak, yasal düzenlemeler de yapılmıştır.³

Yeminli Mali Müşavirler;

• 3568 sayılı Kanun gereği Yeminli Mali Müşavirlik yetki ve ünvanını almış olmak zorundadırlar. Kanunen yetkisi olmayanlar tarafından Yeminli Mali Müşavirlik ünvanını, bu ünvan veya kavramla karışacak veya buna benzer her türlü ünvanı, ibareyi veya remizleri kullananlar, altı aydan bir yıla kadar hapis ve ağır para cezası ile cezalandırılırlar,

• Yaptıkları tasdik doğruluğundan sorumludurlar. Tasdik doğru olmaması halinde, ziya uğratılan vergi ve kesilecek cezalardan mükellefle birlikte sorumlularının yanı sıra, bunda kasıt unsurunun bulunması halinde ayrıca haklarında altı aydan bir yıla kadar hapis cezasına hükmolunur,

• Kişisel veya ortak bürolarında Yeminli Mali Müşavirlik mesleğini yapmaları yasaklananları çalıştıramazlar. Bunları çalıştırmaları veya her ne şekilde olursa olsun Yeminli Mali Müşavirlikle ilgili işbirliği yapmaları halinde, ağır para cezası ile cezalandırılırlar,

• Mesleklerini icra etmeden önce buldukları yer Yeminli Mali Müşavirler Odası'na üye olmak zorundadırlar. Odalara üye olmayan Yeminli Mali Müşavirler mesleklerini icra etmeleri halinde ağır para cezası ile cezalandırılırlar,

• Kendileri veya yanlarında çalışanlar, işleri dolayısıyla öğrendikleri bilgi ve sırları açıklayamaz, çeşitli kanunlarla muhirlere tanınan hak ve menfaatlerden faydalanamazlar. (Tanıklık, sırrın ifşası sayılmaz.) Öğrenilen bilgi ve sırların ifşa edilmesi halinde ağır para cezası ile cezalandırılırlar,

• Bilgileri dahiline giren ve konusu suç teşkil eden halleri yetkili mercilere duyurmak mecburiyetindedirler. Bu mecburiyete uyulmaması halinde ağır para cezası ile cezalandırılırlar,

¹ 02.01.1990 tarih ve 20390 sayılı Resmi Gazete' de yayınlanan "Yeminli Mali Müşavirlerin Tasdik Edecekleri Belgeler, Tasdik Konuları, Tasdike İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" 12. maddesi

² 3568 sayılı kanun 12. maddesi

³ 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu 124 ve 125. maddeleri, Devlet Memurlarına verilecek disiplin cezaları, disiplin cezalarının çeşitleri ile cezalandırılacak fiiller ve hallerle ilişkin hükümleri içermektedir. 3568 sayılı kanun 47, 48 ve 49. maddelerinde düzenlemeler yapılmıştır

• Yeminli Mali Müşavirlik mesleği ile ilgili olarak reklâm yapamaz, tabelalarında, basılı kâğıtlarında “Yeminli Mali Müşavirlik” ünvanı dışında sıfat kullanamazlar. Aykırı davranışlar ağır para cezası ile cezalandırılırlar,

• Yeminli Mali Müşavir ünvan ve tasdik yetkisi ile; Yeminli Mali Müşavirlere kanunla verilen görevlerin yürütülmesi amacıyla gerçek ve tüzel kişilere tâbi ve onların işyerlerine bağlı olarak hizmet akdi ile çalışamazlar, ticari faaliyette bulunamazlar, meslek ve meslek onuru ile bağdaşmayan işlerle uğraşamazlar. Aykırı davranışta bulunanlar hakkında ağır para cezası hükmolunur.

Yukarıda sayılan fiiller, adli makamlarca verilecek cezalara ilişkindir. Ayrıca Yeminli Mali Müşavirlere bağlı buldukları Odalarca da fiilin ağırlık derecesi ile kusur, kasıt gibi unsurlar dikkate alınarak disiplin cezaları verilebilmektedir.

Yeminli Mali Müşavirlerin Bağımsız Denetim Fonksiyonları

Yeminli Mali Müşavirler tarafından yapılan denetimler neticesinde; işletmenin mali durumu objektif olarak olumlu veya olumsuz bir biçimde ortaya konur. Böylece işletme yöneticisi daha sağlıklı karar verebilir.

Yeminli Mali Müşavirler tarafından yapılan bağımsız dış denetim sayesinde işletme yöneticileri, işletmelerindeki yanlışlık ve yolsuzlukları öğrenme ve gerekli tedbirleri alma imkânına kavuşurlar.

Hesapları Yeminli Mali Müşavirler tarafından denetlenen şirketler, mal veya hizmet alım-satımında buldukları ya da bulunacakları, kredi ilişkisine girdikleri ya da girecekleri şirketler ile para ve sermaye piyasası kuruluşları açısından, önemli avantajlar elde ederler. Mali tabloları bağımsız bir dış denetim sürecinden geçmiş şirketler, güvenilir ve tercih edilir şirketlerdir.

Yeminli Mali Müşavirlerin Tasdik Edecekleri Konular

Türkiye’ de Yeminli Mali Müşavirler tarafından vergi mevzuatı yönünden tasdik edilebilecek konular şunlardır:⁴

• Gelir Vergisi Kanunu yönünden: Gelir vergisi beyannameleri, bu beyannamelere ekli mali tablolar, bildirimler, stopaj gelir vergisi beyannameleri, münferit beyannameler ve geçici vergi beyannameleri.⁵

• Kurumlar Vergisi Kanunu yönünden: Kurumlar vergisi beyannameleri, bu beyannamelere ekli mali tablolar, bildirimler, stopaj gelir vergisi beyannameleri, özel beyannameler ve geçici vergi beyannameleri.⁶

⁴ Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayını, Denetim İlke ve Esasları, Yıldız Ofset, İstanbul 2004, s. 496

⁵ **Gelir vergisi beyannameleri**, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu 92. maddesi gereğince gelirin elde edildiği takvim yılını izleyen yılın Mart ayının 15. günü akşamına kadar, gelirin sadece basit usulde tespit edilen ticari kazançlardan ibaret olması halinde izleyen yılın Şubat ayının 15. günü akşamına kadar; **stopaj gelir vergisi beyannameleri**, 94. madde gereğince vergi tevkifatı yapmak zorunda olanlar bir ay içerisinde yaptıkları ödemeler veya tahakkuk ettirdikleri kârlar ve iratlar ile bunlardan tevkif ettikleri vergileri 98. maddeye göre ertesi ayın 20. günü akşamına kadar; **münferit beyannameler**, dar mükellefiyete tabi olanların mükerrer 80. ve 82. maddelerinde yazılı değer artışı ve arızı kazançlardan serbest meslek faaliyetlerine ilişkin olanların beyannamelerinin bu faaliyetlerin sona erdiği, bu kazanç dışındaki diğer kazanç ve iratlarla ilgili beyannamelerin ise bu kazanç ve iratların iktisap olunduğu tarihten itibaren 101. maddeye göre 15 gün içinde; **geçici vergi beyannameleri**, mükerrer 120. maddesi gereğince ticari ve mesleki kazanç sahipleri cari vergilendirme döneminin gelir vergisine mahsup edilmek üzere, üçer aylık dönemler itibarıyla tespit ettikleri kazançları üzerinden hesaplanan vergileri, üç aylık dönemi izleyen ikinci ayın 10. günü akşamına kadar bağlı (ilgili) vergi dairesine verilir

- Katma Değer Vergisi Kanunu yönünden: Katma değer vergisi beyannameleri, beyanname ekleri, KDV iadesi hakkını doğuran işlemlere ait belgeler,
- Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu yönünden: Veraset ve intikal vergisi beyannameleri, ekleri, Veraset İntikal Vergisi Kanunu gereğince öz sermayenin tespitine yönelik olarak düzenlenen bilançolar,
- Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun yönünden: Tecil talebine ilişkin “erteleme ve taksitlendirme talep ve değerlendirme formları, tabii afetler nedeniyle terkinin gereken vergilere ilişkin beyanlar.⁷
- Damga Vergisi Kanunu yönünden: Damga Vergisi Kanunu gereğince makbuz karşılığı yapılan ödemeler ile istihkaktan kesinti suretiyle tahsil edilen damga vergilerine ilişkin verilecek beyannameler.
- Diğer mevzuatta yer alan teşvik, indirim, istisna ve muafiyetler yönünden: Vergi mevzuatında yer alan yatırım indirimi; döviz kazandırıcı işlemlerdeki vergi istisnası; yeniden değerlendirme; iştirak kazançları istisnası; Olağanüstü Hal Bölgesinde ve Kalkınmada Öncelikli Yörelere İstihdam Yaratılması ve Yatırımların Teşvikine İlişkin Kanun kapsamında elde edilen gelirlere ait istisna; dernek, tesis, vakıf ve kooperatiflere muafiyet tanınması; Özel Tüketim Vergisi Kanunu gereğince yapılan solvent türevleri teslimlerinin tecil-terkini; gayrimenkul ve iştirak hisseleri satış kazancı istisnası; A tipi yatırım fonlarının portföy işletmeciliği kazançları; diğer teşvik, indirim, istisna ve muafiyetlerle ilgili işlemler.

Yeminli Mali Müşavirlerin Sayılarına İlişkin İstatistikler

Türkiye’ de Bağımsız Dış Denetçi olarak faaliyette bulunan Yeminli Mali Müşavirlere ilişkin bazı istatistikî bilgiler aşağıya çıkarılmıştır.⁸

3568 Sayılı Kanun Kapsamında Faaliyette Bulunan Yeminli Mali Müşavirler

Faal Olan	Yalnızca Belgesi Olan	TOPLAM
1874	1.617	3.491

Yeminli Mali Müşavirlerce Düzenlenen Tam Tasdik Sözleşmelerinin Yıllar İtibariyle Sayıları

2000	2001	2002	2003	2004

⁶ Kurumlar vergisi beyannameleri, 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu 21. maddesi gereğince hesap döneminin kapandığı ayı takip eden dördüncü ayın 15. günü akşamına kadar; **stopaj gelir vergisi beyannameleri**, dar mükellefiyete tabi kurumlara ticari, zirai ve diğer kazanç ve iratlar dışında kalan kazanç ve iratlar ile telif, imtiyaz, ihtira, işletme, ticaret ünvanı, alamenti farika ve benzeri gayri maddi hakların satışı, devir ve temlik mukabilinde sağlanan gelirler vergi tevkifatına tabi olup, dar mükellef kurumlara bu tür gelirleri sağlayanlar tarafından yapılan tevkifatlar takip eden ayın 20. günü akşamına kadar; **özel beyannameler**, dar mükellefiyete giren yabancı kurumların vergiye tabi kazancının Gelir Vergisi Kanununun 80. maddesinde yazılı diğer kazanç ve iratlardan ibaret bulunması halinde, iktisap tarihinden itibaren 15 gün içinde; **geçici vergi beyannameleri**, 25. maddesi gereğince kurum kazancı sahipleri cari vergilendirme döneminin kurumlar vergisine mahsup edilmek üzere, üçer aylık dönemler itibariyle tespit ettikleri kazançları üzerinden hesaplanan vergiler, üç aylık dönemi izleyen ikinci ayın 10. günü akşamına kadar, bağlı (ilgili) buldukları vergi dairesine verilir

⁷ 6183 sayılı AATUH Kanun 105. maddesi gereğince, yangın, yer sarsıntısı, yer kayması, su basması, kuraklık, don, zararlı hayvan ve haşarat istilası ve bunlara benzeyen afetler yüzünden zarara maruz kalan varlıklarının ve mahsullerinin en az 1/3’ ünü kaybedenler adına tahakkuk ettirilmiş ve afetlerin zarar verdiği gelir kaynakları ile ilgili amme alacakları, İcra Vekilleri heyeti kararıyla kısmen veya tamamen terkin ettirilir

⁸ Yeminli Mali Müşavirlere ait bilgiler 2004 yılı itibariyle olup, www.gelirler.gov.tr internet adresinden alınmıştır.

18.581	18.722	19.005	19.425	20.054
--------	--------	--------	--------	--------

3568 Sayılı Kanun ve İlgili Yönetmelik Hükmü Uyarınca Yeminli Mali Müşavirler Hakkında İstenilen Disiplin Kovuşturmasına İlişkin Bilgiler

Dönemi	Disiplin Kovuşturması İstenilen YMM Sayısı	Disiplin Cezası Verilen YMM Sayısı	Disiplin Cezası Verilmeyen YMM Sayısı	Disiplin Sonucu Gelmeyen YMM Sayısı
2001 ve Öncesi	1.190	265	807	118
2002	395	45	302	48
2003	277	14	123	140
2004	254	34	189	31

Not: Disiplin cezası kesinleşen YMM sayısı 234' dür.

3. SONUÇ

Sekiz bölüm halinde kayıt dışı ekonominin tarifi, nedenleri, vergi denetiminin etkileri, vergi denetimini gerçekleştiren gelir idaresi ile bağımsız denetçi yeminli mali müşavirlik müessesesinin yapısı açıklanmaya çalışılmıştır.

Esasen günümüz modern Devlet yapısı, bütün iş ve işlemlerin kayıt altına alınmasını öngörmekte, bunun için gerekli tüm tedbirlere başvurulmasını gerektirmektedir.

Sorun, modern Devlet' in üstlendiği görevlerini tam ve zamanında yerine getirebilmesi için gerekli kaynaktır.

Ülkemizde özellikle 1980' li yıllarda, kamu kesimi gelir-gider dengesinde önemli ölçüde bozulmaların olduğu söylenebilir. Bu bozulma günümüze dek sürmüştür. Kamu giderleri azaltılmadığı gibi, gelirlerin artırılmasına yönelik kalıcı düzenlemeler de yapılamamıştır. Vergi mevzuatı her gün daha karmaşık bir yapıya bürünmüştür.

Gerek Gelir Vergisi Kanunu' nda gerekse Kurumlar Vergisi Kanunu' nda halen geçici maddelerdeki hükümlerin uygulanıyor olması; Anayasa Mahkemesi tarafından vergi kanunlarına yönelik hükümlerin iptal edilmesi ve bu hükümlerin yerinin doldurulamamış olması bunun açık bir göstergesidir.

Türkiye' de kamu açıkları, ekonomik istikrarsızlığın en önemli nedenleri arasında sayılabilir. Bu açıkların borçlanma yerine, en sağlam finansman kaynağı olan vergilerle kapatılması gerektiği açıktır. Kaldı ki, gelirinden daha fazla olan kamu giderlerini azaltamayan, kamu gelirlerini sağlam finansman kaynaklarına dayandıramayan ülkeler, özel sektör ve uluslar arası kuruluşlardan borçlanma yolunu tercih etmek durumunda kalmaktadır. Bu da ülkedeki faiz oranlarının yükselmesine neden olmaktadır.

Ucuz finansman kaynağı olan vergilerin artırılmasına yönelik olarak zaman zaman, vergi mükellefiyet kaydı bulunan ve faaliyetlerini de kayıtlarına yansıtan mükelleflere müracaat edilip ek vergiler salınması gibi, kısa vadeli tedbirler alınmıştır.

O halde bütçe gelir-gider dengesindeki bozuklukları gidermek için, kamu giderlerinin gözden geçirilmesi kadar kamu gelirlerinin de sağlam finansman kaynaklarına kavuşturulması gereklidir. Dolayısıyla faaliyetleri veya elde ettikleri kazançları kayıtlı olan vergi mükellefleri yerine, kayıt dışı kalan ve gelirlerini gizleyenlerin ortaya çıkarılması ve vergilendirilmesi; kayıt dışı ekonominin azaltılması zorunlu olup, karşımıza “kayıt dışı ekonomi” kavramı çıkmaktadır.

Kayıt dışı ekonomiyi tanımlamak, boyutlarını tahmin edip nedenlerini ortaya koymak, hiç değilse azaltılması için alınması gereken tedbirleri belirlemek gerekir.

Kayıt dışı ekonominin geniş anlamda tanımı “gayri safi milli gelir hesaplarını elde etmede kullanılan bilinen istatistik yöntemlerine göre tahmin edilemeyen ve gelir yaratıcı ekonomik faaliyetlerin tümüdür” şeklinde yapılabilir. Dar anlamda ise, “tamamen veya kısmen kayda alınmayan ve vergilendirilmeyen yasal gelir getirici ekonomik faaliyetlerin tümüdür” denilebilir. Bu tanım, “vergilenmeyen ekonomi” veya “vergi dışı ekonomi” gibi kavramlarla da ifade edilebilmektedir.

Kayıt dışı ekonominin Türkiye’ de, GSMH’ nin yaklaşık olarak %30’ u ile %70’ i arasında olduğu tahminleri yapılmaktadır.

Kayıt dışı ekonominin oluşması, gelişmesi veya azaltılmamasının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bunların başında, vergi ve benzeri yükümlülüklerin çeşitliliği, vergilendirmedeki adaletsizlik, vergi denetimlerinin yetersizliği, vergi uygulamalarının karmaşıklığı, vergi kanunlarının anlaşılabilirliği, vergi ahlâkı ve bilincinin toplumda yaygın olmaması, kamuda yolsuzluk olaylarının bulunması, sayılabilir.

Bunun yanı sıra, ekonomik gelişmişlik düzeyi, işsizlik, enflasyon, gelir bölüşümü, üretimin organizasyonu, kamuda şeffaflık gibi faktörler de kayıt dışı ekonomi üzerinde önemli rol oynamaktadır.

Kayıt dışı ekonominin azaltılabilmesi için öncelikle ülke gerçeklerinin göz önünde bulundurulması gereklidir. Ayrıca hangi önlemlerin, ne zaman ve ne şekilde uygulanacağı belirlenmeli ve buna uygun eylem planı hazırlanmalı. Hazırlanan bu eylem planı, Devlet Politikası olarak benimsenmeli.

Türkiye’ de geçimlerini kayıt dışı işlemlerle sağlayanların geçim kaynaklarının ellerinden alınmasının sosyal maliyet boyutu olduğu hesaplanmalı ve özellikle semt pazarları, sınır ticareti gibi konularda alınması düşünülen önlemler zamana yayılmalı.

Alınan tedbirlere ve uygulamalara, halkın topyekün katılımı ve benimsemesi sağlanmalı, bunun için de Devlet ile toplum arasındaki güven sağlamlaştırılmalı.

Devletin ekonomi ile ilgili kurum ve kuruluşlarının alt yapıları çağdaştırılmalı. Bu bağlamda, kamu kurum ve kuruluşlarında insan kaynakları bölümleri oluşturulmalı, çalışanlara mutlaka işle ilgili teknik eğitim verilmeli, bilgisayar ve diğer teknik donanımlardan azami ölçülerde faydalanılmalı, kamu kurumları arasında oto-kontrol ve işbirliği mekanizmaları güçlendirilmelidir.

Kayıt dışı ile mücadele sadece bir kuruma veya kuruluşa bırakılmamalı, bütün kamu kurum ve kuruluşlarınca eş zamanlı olarak üstlenebilmeleri sağlanmalıdır.

Esasen vergisel bir sorun olarak görülen kayıt dışı ekonominin önlenmesinde ekonomik bir dizi önlemler de alınmalıdır. Bunları kısaca sıralamak gerekirse;

- Vergi tarifelerinde indirimler yapılmalı, tarifelerin ilk dilimi asgari ücret tutarından başlatılmalı ve çok düşük oranda (%5 gibi) tutulmalı;
- Günün ekonomik şartlarına uygun olarak genel giderlere karşılık gelmek üzere “genel indirim” uygulaması başlatılmalı;
- KDV oranları özellik arzeden bazı mal veya hizmet grupları için farklı olabilmeli, ancak ikiden fazla oranın uygulanmamasına dikkat edilmeli;

- Özel Tüketim Vergisi nedeniyle yurda kaçak olarak getirilebilecek ve kayıt dışı ticareti artırabilecek mücevher gibi kıymetli madenler üzerindeki vergi yükü artırılmamalı;
- Vergi kanunlarında yer alan götürü gelir ve götürü gider müesseseleri tamamen ortadan kaldırılmalı;
- Zirai kazançların tespiti ile ilgili düzenlemeler yapılmalı;
- Vergi yasaları sık sık değiştirilmemeli, geçici maddelerdeki hükümler asıl kanun maddeleri yerine geçmemeli;
- Vergi kanunlarındaki muafiyet ve istisnalar asgariye indirilmeli;
- Vergi yargısı yeniden yapılandırılmalı, vergi denetim nosyon ve tecrübesine sahip üyelere yer verilmesi sağlanmalı;
- Vergi ile ilgili bilirkişilik yasal bir zemine kavuşturulmalı;
- Dünyaya gelen herkese bir vergi numarası verilmeli, vatandaşlık ve sigorta gibi diğer numaralarla birleştirilmesi, tek numara olması sağlanmalı, bütün işlemlerde bu numara kullanılmalı;
- Gıda, giyim, barınma, eğitim ve sağlık gibi zorunlu ihtiyaçlara ilişkin harcamaların vergi matrahından indirilmesi sağlanmalı;
- Alışverişlerde banka kartlarının kullanımı yaygınlaştırılmalı, alışverişlerde kullanılan bütün Banka Kartı İşlem Makinelerinin (POS Cihazlarının) kimler tarafından kullanıldığı hususu ile bu makineler kullanılmak suretiyle yapılan işlemlere ilişkin bilgilere vergi idaresince internet üzerinden kolayca ulaşılabilmelidir;
- Hamiline yazılı çek kullanımı kaldırılmalı;
- Vergilendirmeler ya da vergi dışı bırakılmalar, kesinlikle vergi yasaları ile yapılmalı, vergi yasaları dışında diğer yasalarda, vergilendirmeye ilişkin hükümlere yer verilmemeli;
- Vergi yargısındaki uyuşmazlıkların çözümü hızlandırılmalı, ombudsman (halk denetçisi-halk adına uzlaşmacı) müessesesi getirilmeli;
- Vergi denetimi yaygınlaştırılmalı, cari dönemi kapsamalı, büyük şirketlerde sürekli bir vergi denetçisinin bulunması sağlanmalı;
- İçişleri Bakanlığı ile koordineli bir şekilde vergi denetim ve vergi inceleme birimlerine bağlı olarak Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanunu' ndaki yetkileri haiz "vergi polisi" gibi görev yapacak bölümler oluşturulmalıdır.

Oysa Türkiye' de halen hesapları incelenen mükelleflerin, ortalama %85 oranında gelirlerini kayıt ve beyan dışı bıraktıkları tespit edilmektedir. Vergi mükelleflerinin yaklaşık %2,5' unun defter ve belgeleri incelenebilmekte, vergi incelemeleri cari dönem bir yana zaman aşımı süresi olan beş yıl geriden gitmektedir.

Denetimlerde bilgisayar ve internet gibi çağdaş iletişim araçları kullanımı sınırlı olup, vergi idaresinde "insan kaynakları yönetimi" anlayışı henüz yerleştirilememiştir.

Bunun yanı sıra bağımsız denetçi olarak faaliyette bulunan Yeminli Mali Müşavirler tarafından da denetimlerin çeşitli nedenlerle etkili olarak yapılamaması, hesapları incelenen işletme sayısında büyük bir artış sağlamadığı gibi denetimden beklenen etkiler de görülmemektedir.

Kayıt dışı ekonominin önlenmesinde vergi denetimlerinin önemi ve yeri öncelikle belirlenmelidir. Türkiye' de vergi sisteminin özü beyan esasına dayanmaktadır. Beyan esas, mükelleflerde yurttaş olma bilincinin sağlayacağı manevi tatmin ile, elde edilebilecek maddi çıkar arasında ikileme neden olmaktadır. Denetim ise, bir nevi beyan esasının sigortasıdır. Denetim, etkinlik, caydırıcılık ve eğiticilik fonksiyonlarını yerine getirdiği ölçüde anlamlı sonuçlar doğuracak, vergisini tam ve zamanında ödeyenlere güven duygusu aşılacaktır.

Türkiye’ de vergi denetimi, sayıları toplam 3.394 olan Maliye Müfettişleri, Hesap Uzmanları, Gelirler Kontrolörleri ve Vergi Denetmenleri tarafından yapılmaktadır. Bu denetim birimleri yılda ortalama 48.000 ile 55.000 arasında mükellefin hesaplarını inceleyebilmektedirler.

Yine sayıları 1874’ ü bulan ve bağımsız denetçi olarak faaliyette bulunan Yeminli Mali Müşavirler 2004 yılında toplam 20.054 tam tasdik sözleşmesi düzenlemek suretiyle denetimlerini gerçekleştirmişlerdir.

2006 Mart ayı itibariyle, (Gayri Menkul Sermaye İradı ve Basit Usulde Vergilendirilenler hariç) Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi mükelleflerinin toplamı 2.302.850’ dir.

Türkiye’ de 2004 yılı toplam genel bütçe vergi gelirleri tahsilatı yaklaşık 101 milyar YTL; bunun yaklaşık 63 milyar YTL’ sini, yani %63’ ünü Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi ve Katma Değer Vergisi oluşturmaktadır.

Kayıtlı 2.302.850 işletmeden, bağımsız denetçilerin yaptığı denetimlerle birlikte yaklaşık (55.256 + 20.054 =) 75.054’ ünün hesapları incelenebilmektedir.

Genel bütçe vergi gelirleri içerisinde gelir, kurumlar ve katma değer vergisi payının 1988 yılından itibaren sürekli azalarak %78’ lerden %63’ lere düşmüş olması, denetlenen mükellef sayılarında -bağımsız denetçilere rağmen- kayda değer bir artış sağlanamaması, Türkiye’ deki vergi denetiminin ne kadar yetersiz ve kayıt dışılığı önlemede etkisiz olduğunu tek başına göstermektedir.

Kayıt dışı ekonominin en az olduğu tahminleri yapılan ABD’ de ise, İç Gelir İdaresi (IRS) bünyesinde sayıları 14.000’ i bulan “Gelir Ajanları” vergi incelemeleri yapmakta, çalışmalarını genelde ekip halinde sürdürmektedirler. Bu ekiplerde ekonomistler, işletme konusuyla ilgili mühendisler ve uluslararası uzmanlar yer almaktadır. Kira geliri beyanı gibi çok az muhasebe bilgisi gerektiren işler ile buna benzer basit işler, sayıları 2.200 civarında olan Diğer Denetim Elemanlarınca denetlenmektedir.

Vergi denetimini yaygınlaştırmak, etkili hale getirmek ve cari dönemi kapsayacak şekilde sürdürülmesini sağlamak, kayıt dışılığı da o derecede azaltacağı açıktır.

Vergi denetimleri, yasalara uymayanlar açısından ciddi bir risk haline gelmedikçe kayıt dışılığın önüne geçmek te o kadar zor olacaktır. Böylece Gelir İdaresinin örgütsel yapısı, denetim esasını öncelikle ele alan, mükellef haklarını gözeten, “mükellef avukatlığı” müessesesini de içinde barındıran bir yapıya göre oluşturulmuş olması artık bir gerekliliktir.

Kayıt dışı ekonominin boyutlarının küçültülmesi sorunu, kayıt dışılığı ortaya çıkaran ve genişleten olgular ortadan kaldırılmak suretiyle çözülebilir.

Kayıt dışı ekonomi konusunda alınacak önlemler, çağdaş bir devlet olmanın ve Avrupa Birliği’ ne mali açıdan uyum için de gereklidir. Bu da ancak ülke şartları ve ihtiyaçları gözetilerek düzenlenmiş vergi kanunları, vergi kanunlarını uygulayan çağdaş bir yapıya sahip gelir idaresi ve etkili vergi denetimleri ile mümkün olabilecektir.

M. Bülent AYDIN
Yeminli Mali Müşavir